

Teucrium chamaedrys L. subsp. chamaedrys in Nederland

door

R. W. J. M. VAN DER HAM (Rijksherbarium, Leiden)

Het is enkele lezers van de Atlas van de Nederlandse Flora (MENNEMA c.s., 1980) opgevallen, dat op het kaartje van *Teucrium chamaedrys* L. de bekende groeiplaats in de Amsterdamse Waterleidingduinen ontbreekt. Een verklaring hiervoor in de begeleidende tekst ontbreekt eveneens. Het kaartje in de Atlas van de Nederlandse Flora heeft echter betrekking op de in Zuid-Limburg inheemse ondersoort *germanicum* (F. Hermann) Rech. f.; in de Amsterdamse Waterleidingduinen komt subsp. *chamaedrys* voor.

Blijkens materiaal in het Rijksherbarium te Leiden groeit *T. chamaedrys* subsp. *chamaedrys* sinds 1905 in de Amsterdamse Waterleidingduinen bij Leiduin (IVON-hok 24.48). Tot nu toe gold een waarneming van G.D. Swanenburg de Veije uit 1919 als het oudste gegeven (VAN OOSTSTROOM, 1968), nadat 1856 als datum van de oudste vondst is komen te vervallen (ADEMA, 1975). Waarschijnlijk is deze ondersoort met fazantenvoer op de genoemde plaats aangevoerd (SWANENBURG DE VEIJE, 1921). Ze groeit in de zoom van een laag duindoornstruweel en weet zich daar goed te handhaven. De planten schijnen, hoewel ze goed bloeien, geen rijp zaad te vormen. Aangezien na vele tientallen jaren nog geen sprake is van vondsten buiten de oorspronkelijke groeiplaats, wordt subsp. *chamaedrys* niet tot de Nederlandse flora gerekend en is dan ook niet bij het samenstellen van het kaartje van de echte gamander betrokken.

Uit manuscriptaantekeningen voor de Flora Neerlandica blijkt dat subsp. *chamaedrys* van subsp. *germanicum* verschilt doordat ze meer rechtopstaat en grotere (25–35 mm tegen 12–24 mm) grover ingesneden en sterker behaarde bladeren heeft. Het natuurlijke areaal van subsp. *chamaedrys* omvat zuidelijk Midden-Europa, Italië, de Balkan, Zuid-Rusland en Anatolië. Subsp. *germanicum* komt voor in Zuid-Duitsland, West-Zwitserland, Oost-Frankrijk, Oost-België en Zuid-Limburg. Door Duitsland en Zwitserland loopt een brede zone, waarin beide ondersoorten benevens de overgangsvormen daartussen zijn aan te treffen (RECHINGER, 1941, p. 344 en 383).

Literatuur

- ADEMA, F., 1975. *Teucrium scordium* in de Amsterdamse Waterleidingduinen. *Gorteria* 7 (9/10), p. 160.
- MENNEMA, J., A.J. QUENÉ-BOTERENBROOD & C.L. PLATE, 1980. Atlas van de Nederlandse Flora 1. Amsterdam.
- OOSTSTROOM, S.J. VAN, 1968. *Teucrium chamaedrys* L. al meer dan 100 jaar in de Amsterdamse Waterleidingduinen. *Gorteria* 4 (3), p. 44.
- RECHINGER f., K.H., 1941. Monografische Studie über *Teucrium* Sect. *Chamaedrys*. *Bot. Arch.* 42, p. 335–420.
- SWANENBURG DE VEIJE, G.D., 1921. *Teucrium chamaedrys* in de duinen. *De Levende Natuur* 25, p. 223–224.

Teucrium chamaedrys L. subsp. chamaedrys in the Netherlands.

The occurrence of *Teucrium chamaedrys* subsp. *chamaedrys* in the Netherlands is discussed. Since 1905 this subspecies has been present in one locality in the dunes south-west of Haarlem. Probably it was imported there with pheasant fodder. The plants maintain themselves easily but seem to be unable to make ripe seeds. As this subspecies has not yet spread, it is not included in the flora of the Netherlands.